

Кримінальне право

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15289084>

**Ефект erga omnes на підставі запровадження Європейським Судом з прав
людини нової практики**

Чекарьов Євген Володимирович

аспірант

Державного Університету Інфраструктури

та Технологій,

Україна, 04071, м. Київ, вул. Кирилівська,

буд. 9, duit@duit.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-7644-8926>

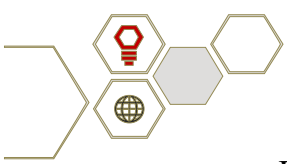
Прийнято: 10.04.2025 | Опубліковано: 20.04.2025

***Анотація.** У 1978 році Європейський Суд з прав людини вперше застосовав доктрину сприйняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1], як «живого інструмента» захисту прав людини [2].*

Доктрина передбачає право ЄСПЛ змінювати свою практику при розгляді справ в незалежності від існування іншої практики по аналогічних справах в минулому.

Мета існування наведеної доктрини – розвиток механізмів захисту прав людини.

Ключовим рішенням проти України, в якому Європейський Суд з прав людини застосував доктрину сприйняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1], як «живого інструмента» захисту прав людини є

справа Пічкур проти України [3]. В цій справі ЄСПЛ зазначив, що наведена конвенція має тлумачитися з «огляду на умови сьогодення».

Саме так з'являється практика Європейського Суду з прав людини, що може не відповідати попередній практиці ЄСПЛ.

Існуюча судовою практика містить випадки, коли національний суд ухвалює вирок по кримінальній справі, а пізніше з'являється практика Європейського Суду з прав людини по справі за аналогічними обставинами, але з іншими висновками.

Більш того, існують ситуації, коли суд виносить вирок по справі щодо кількох обвинувачуваних, а згодом Європейський Суд з прав людини приймає позитивне рішення по одному із засуджених.

Чинне законодавство містить норму, що дозволяє засудженому звертатися до суду із заявою про перегляд рішення на підставі рішення Європейського Суду з прав людини [4]. Але ця норма стосується виключно особи, в інтересах якої Європейським Судом з прав людини було ухвалено рішення.

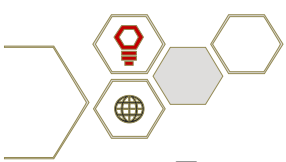
Тобто особи, щодо яких Європейський Суд з прав людини не ухвалив персоніфіковане рішення позбавлені права на перегляд вироку, не дивлячись на появу нової практики ЄСПЛ.

Таким чином, практика ЄСПЛ розповсюджується не на всіх зацікавлених осіб.

Ефектом erga omnes в міжнародному праві є принцип розповсюдження норми на всіх суб'єктів.

Тобто має місце порушення ефекту erga omnes щодо правил застосування практики Європейського Суду з прав людини.

Ключові слова. *ефект erga omnes, практика Європейського Суду з прав людини, перегляд вироку, живий інструмент, виконання рішення ЄСПЛ, зворотня сила закону, джерело права.*

Erga omnes effect following new case-law of European Court of human rights

Yevhen Chekarov

postgraduate student of State University of
Infrastructure and Technologies,
Ukraine, 04071, Kyiv, Kyryliska st., 9.
<https://orcid.org/0000-0001-7644-8926>

Abstract. *In 1978, the European Court of human rights first applied the doctrine of perceiving the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [1] as a «living instrument» for the protection of human rights [2].*

The doctrine provides for the right of the ECHR to change its case-law when considering cases, independently of the existence of other practice in similar cases in the past.

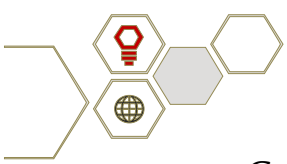
The purpose of existence of the above doctrine is the development of mechanisms for the protection of human rights.

The key decision against Ukraine, in which the European Court of human Rights applied the doctrine of perceiving the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [1] as «living instrument» for the protection of human rights, is the case of Pichkur v. Ukraine [3]. In this case, the ECHR noted that the above convention should be interpreted «in the light of present-day conditions».

This is the way of case-law of the European Court of Human Rights appears, which may not correspond to the previous practice of the ECHR.

Existing case-law includes cases where a national court passes a verdict in a criminal case, and later case-law the European Court of human rights appears in a case under similar circumstances, but with different conclusions.

Moreover, there are situations where a court adopt a verdict in a case against several defendants, and later the European Court of human rights makes a positive decision on one of the convicted.

Current legislation contains a norm that allows a convicted person to apply to the court with an application for revision of the verdict based on the decision of the European Court of human rights [4]. However, this norm applies exclusively to the person in whose interests the decision was adopted by the European Court of human rights.

So persons in respect of whom the European Court of human rights did not adopt a personal decision are deprived of the right to review the verdict, despite the appearance of new ECHR's case-law.

Thus, the ECHR's case-law does not apply to all interested persons.

The erga omnes effect in international law is the principle of spreading the norm to all subjects.

So violation of the erga omnes effect regarding the rules for applying the case-law of the European Court of human rights exists.

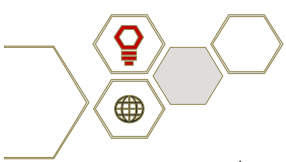
Keywords. *erga omnes effect, the case-law of the European Court of human rights, revision of the verdict, living instrument, execution of the ECHR's decision, retroactive effect of law, source of law.*

Постановка проблеми. Конституція України [5] передбачає наявність зворотної дії закону, у випадку, якщо закон пом'якшує або скасовує відповідальність особи.

Більш того, Кримінальний кодекс України [6]. передбачає наявність зворотної дії закону, у випадку, якщо закон частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Тим не менш практика Європейського Суду з прав людини не є а ні законом, а ні навіть нормативним, актом, але є джерелом права [7].

Таким чином складається ситуація, за якої, з одного боку новий закон, що є джерелом права поліпшує становище особи, а з іншого боку нова практика ЄСПЛ, що теж є джерелом права не поліпшує становище особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема неможливості застосування нової практики ЄСПЛ *erga omnes* є вкрай невивченою як українськими, так і європейськими вченими правознавцями.

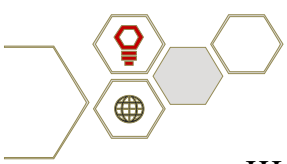
К. Пілков вивчав механізми перегляду вироків на підставі рішень Європейського Суду з прав людини. Він зазначив, що законодавство і судова практика переважної більшості країн – членів Ради Європи не передбачає можливості перегляду вироків *erga omnes* на підставі нового рішення ЄСПЛ. Але існують виключення. Наприклад суди Іспанії, Польщі, Фінляндії і Естонії після появи нової практики ЄСПЛ переглядають вирoki *erga omnes* [8 р. 19].

О. М. Arnardottir дослідив роль держав для розповсюдження практики *erga omnes* при виконанні рішень Європейського Суду з прав людини і прийшов до висновку про те, що ЄСПЛ надає державам – членам Ради Європи свободу розсуду з приводу виконання рішень наведеного суду за принципом *erga omnes* [9].

Масштабне дослідження процесу еволюції застосування принципу *erga omnes* при виконанні рішень Європейського Суду з прав людини виконав S. Bernardi. Це дослідження базується на вивченні еволюції судової практики італійських судів щодо використання принципу *erga omnes* на прикладі двох справ. А саме було проаналізовано процес еволюції судової практики італійських судів, які прийшли до необхідності впровадження механізму перегляду вироків, що набрали законної сили, на підставі нової практики ЄСПЛ саме *erga omnes* [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загальною проблемою всіх країн – членів Ради Європи, зокрема України, є відсутність чітких механізмів імплементації рішень Європейського Суду з прав людини.

Більш вузькою проблемою всіх країн – членів Ради Європи є нечіткість механізмів виконання персоналізованих рішень ЄСПЛ, тобто законодавча неврегульованість процесу перегляду вироку особи, на користь якої ЄСПЛ ухвалив рішення.

Ще більш вузькою проблемою є необхідність запровадження механізмів перегляду вироків осіб, щодо яких ЄСПЛ не ухвалював позитивне рішення, але обставини справи цих осіб є аналогічними обставинам, розглянутим ЄСПЛ в нових позитивних рішеннях. Саме це є вузькою невирішеною проблемою, що аналізується в цій статті.

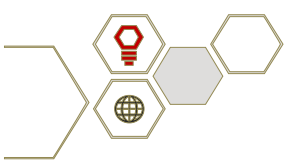
Метою цієї публікації є вивчення доцільності поширення застосування практики Європейського Суду з прав людини судами України на вирoki, що було ухвалено до появи нової правки ЄСПЛ, а також пропозиції щодо доповнення чинного законодавства для вирішення цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Яскравим зразком наведеної ситуації є продовження справи в судах України після ухвалення рішення Європейським Судом з прав людини у справі Алахвердян проти України [11]. Обвинувальний вирок по кримінальній справі про вбивство стосувався трьох осіб. В заяві до ЄСПЛ пан Алахвердян повідомив, що Україна порушила Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [1]. Європейський суд з прав людини визнав порушення наведеної конвенції в частині недопустимості доказів. Верховний Суд України, в результаті перегляду справи за виключними обставинами, прийшов до висновку про необхідність виключення з кола доказів недопустимих доказів [12].

Однак вирок стосовно інших обвинувачуваних, яких було засуджено разом із паном Алахвердяном, використовуючи докази, які в подальшому були визнані недопустимими, переглянутий не був. Верховний Суд пояснив свій висновок тим, що перегляд вироку щодо інших засуджених є перевищенням Верховним Судом своїх повноважень, а також «порушенням принципу юридичної визначеності» [12].

Це сталося тому, що законодавство України не передбачає перегляд вироків після появи нової практики ЄСПЛ за принципом *erga omnes*.

В цій ситуації вбачається доцільним перегляд справи за виключними чи нововиявленими обставинами, але Верховний Суд не визначив свою позицію, судова практика є неоднозначною. Частина суддів не вважає за можливе

перегляд вироків на підставі нової практики ЄСПЛ *erga omnes* [13], інші судді не виключають можливості такого перегляду, але судами першої інстанції чи апеляційними судами [14].

З іншого боку це не є компетенцією Судової гілки влади. Проблему необхідно вирішити на законодавчому рівні.

Неможливість застосування нової практики Європейського Суду з прав *erga omnes* потребує вирішення.

Судова практика країн Європи має приклади застосування нових доктрин ЄСПЛ *erga omnes*.

В Іспанії рішення Європейського Суду з прав людини по справі Дель Ріо Прада проти Іспанії України [15]. призвело до перегляду інших вироків, ухвалених по справах за аналогічних обставин [8 р.19].

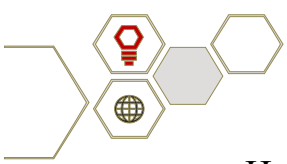
Верховний суд Польщі запровадив практику, за якої мають право на перегляд вироку не тільки заявники по справах, щодо яких Європейський Суд з прав людини ухвалив персоніфіковане рішення, але і інші засуджені, щодо яких суди винесли вирoki за аналогічних обставин [8 р.19].

Судова практика фінських судів пішла далі. Засуджений має право подати заяву про перегляд свого вироку на підставі нового рішення ЄСПЛ, ухваленного проти іншої країни [8 р.19].

В Естонії мають можливість подати до національного суду заяву про перегляд вироку особи, які подали чи мають право подати до ЄСПЛ заяву по своїй справі, яка аналогічна справі, по якій ЄСПЛ вже ухвалив позитивне рішення [8 р.19].

Бельгійська правова система дозволяє перегляд вироків осіб, які були засуджені в рамках справи, по якій Європейський Суд з прав людини вже ухвалив рішення, але щодо інших осіб [8 р.19]. Тобто, якщо б рішення по справі Алахвердян проти України [11] було б ухвалено проти Бельгії, то бельгійський суд переглянув би вирoki щодо інших засуджених по цьому провадженню.

Аналіз законодавства і судової практики країн Європи свідчить про те, що в цьому напрямку найбільш просунулася правова система Італії.

Національним законодавством Італії не передбачено перегляд вироків на підставі рішень Європейського суду з прав людини. Таким чином, імплементація рішень ЄСПЛ виконується через наявні процесуальні механізми, шляхом інтерпретації існуючих процесуальних норм у зв'язку із необхідністю виконання рішень Європейського суду з прав людини.

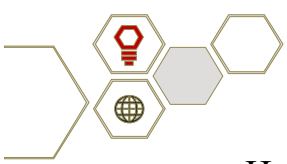
До 2011 року практика Касаційного суду Італії передбачала два теоретичних варіанти перегляду зміни вироку на підставі рішення Європейського суду з прав людини, а саме:

- можливість подати надзвичайну скаргу для виправлення істотних недоліків у рішеннях Касаційного суду Італії відповідно до статті 625-1 Кримінально-процесуального кодексу Італії [16];
- можливість подати заяву про ініціацію процедури, вирішення питань, що виникають під час виконання вироку, що регламентовано статтею 666 Кримінально-процесуального Кодексу Італії.[17].

Стаття 630 Кримінально-процесуального Кодексу Італії визначає перелік підстав для виняткового перегляду вироку, що набрав законної сили. Але наведена норма не регламентує наявність рішення ЄСПЛ, як підставу для перегляду вироку. У 2011 році Конституційний суд ухвалив рішення про часткову неконституційність наведеної норми у зв'язку із тим, що ця норма не регламентує рішення Європейського Суду з прав людини, як виняткову підставу для перегляду вироку. Таким чином Конституційний Суд Італії дав зелене світло можливості перегляду вироку на підставі рішення ЄСПЛ. [18].

Тобто, фактично в Італії існувало три механізми виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Виконання рішення по справі Скоппола проти Італії [19] стало першим прикладом перегляду вироку. Суть справи полягала в тому, що після внесення змін в національне законодавство, що регламентує можливість застосування покарання у вигляді позбавлення волі на 30 років замість довічного ув'язнення, Європейський суд з прав людини встановив порушення Італією принципу законності через незастосування більш м'якого закону.

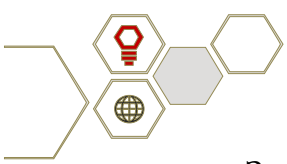
Наведене рішення було імплементовано через механізм виправлення істотних помилок суду касаційної інстанції.

Але з'ясувалося, що в судовій практиці існує декілька аналогічних вироків, які не відповідають наведеній практиці Європейського суду з прав людини. Тобто з'ясувалося, що рішення по справі Скоппола проти Італії необхідно виконувати *erga omnes*.

Стосовно подальших переглядів інших вироків на підставі саме цієї практики, уряд Італії зазначив, що заяви про перегляд вироків на підставі рішень ЄСПЛ необхідно подавати в порядку вирішення питань, що виникають під час виконання вироку.

Натомість суди перших інстанції відмовляли в застосуванні такого механізму. Однак Касаційний суд Італії ухвалив, що рішення ЄСПЛ у справі Скоппола мають ефект *erga omnes*. Наслідком рішення Європейського Суду з прав людини, що визначає порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1], є можливість перегляду вироків по аналогічними справам, не дивлячись на набрання вироками законної сили. Це рішення було явно новаторським не тільки для правової системи Італії, але і всієї Європи. [20]. До того ж, Касаційний суд Італії запропонував Конституційному суду визначити які механізми процесуального закону мають використовуватися в процесі перегляду вироку суду на підставі практики ЄСПЛ. Конституційний суд розмежував порядок перегляду вироків. Для перегляду покарання має використовуватися механізм вирішення питань, що виникають під час виконання вироку. А для процесів, що були відкриті заново засовується винятковий перегляд [21]. Але наведене формулювання не внесло ясності.

Касаційний суд Італії пояснив суть різниці між наведеними двома засобами імплементації рішення ЄСПЛ в процесі перегляду вироків інших осіб на підставі рішення Європейського суду з прав людини рішення по справі Контрада проти Італії [22]. В рішенні по цій справі ЄСПЛ визначив порушення принципу законності, у зв'язку із тим, що пана Контраду було засуджено з порушенням принципу незворотності закону.

Зважаючи на вищенаведену практику, засуджені масово подавали заяви про перегляд вироків.

У першій справі, що розглядав Касаційний Суд Італії засуджений використовував механізм виправлення суттєвих помилок. Суд відмовив в задоволенні заяви через невідповідність способу захисту обставинам справи. Касаційний суд пояснив, що у випадку необхідності перегляду справи у зв'язку із встановленням Європейським Судом з прав людини порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] винятковий перегляд на підставі статті 630 Кримінально-процесуального кодексу Італії, є механізмом для виконання рішень ЄСПЛ [10 р.272].

Цей механізм може бути використаний не тільки для виконання рішення у конкретній справі, по якій ЄСПЛ ухвалив рішення, але й для застосування такої практики щодо вироків, які набрали законної сили по аналогічних справах. Механізм виняткового перегляд вироку є єдиною процедурою, яку необхідно використовувати, виключно за наявності трьох умов:

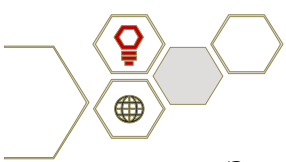
- рішення ЄСПЛ має загальний характер;
- справа є аналогічною до тієї, що розглядав ЄСПЛ;
- виконання не передбачає необхідності визнання неконституційною норми національного права.

Згодом Касаційний суд Італії підтвердив наведені висновки ще в одному рішенні.

Таким чином в Італії сформувалася судова практика, що дозволяє засудженим подавати заяви про перегляд вироків після появи нової практики Європейського Суду у з прав людини *erga omnes*.

Можливо цей механізм є зразком для української правової системи.

Висновок. З огляду на італійську судову практику, в українській правовій системі можливо надати засудженим можливість перегляду вироків за нововиявленими обставинами, у випадку, якщо після набрання чинності вироком з'явилася нова практика Європейського Суду з прав людини, що може покращити становище засудженого.

З метою втілення в життя механізму перегляду вироків після появи нової практики Європейського Суду з прав людини, можливо доповнити перелік підстав для перегляду вироків за нововиявленими обставинами, появою нової практики ЄСПЛ, що може покращити становище засудженого.

Цей крок дозволить Україні стати ближче до Європи і впровадити більш сучасний підхід до захисту прав людини в Україні.

Для цього необхідно доповнити частину 2 статті 459 Кримінального процесуального Кодексу України [4] пунктом 3-1 наступного змісту: « 3-1) поява практики Європейського суду з прав людини, використання якої як джерела права, може покращити становище засудженого.»

Список використаних джерел

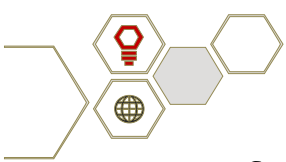
1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний портал Верховної Ради України. Дата оновлення 01.08.2021 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 13.03.2025).

2. Case of Tyrer v. United Kingdom No 5856/72 HUDOC. European Court of Human Rights. 25.04.1978 p. 31 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-57587%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-57587%22]}) (дата звернення 13.03.2025).

3. Case of Pichkur v. Ukraine No 10441/06 HUDOC. European Court of Human Rights. 07.02.2014. par 53 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-127810%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-127810%22]}) (дата звернення 13.03.2025).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України 13 квітня 2012 року. № 4651-VI. Ст. 459. Дата оновлення 26.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 07.04.2025).

5. Конституція України. Закон України 28 червня 1996 року. №254к/96-ВР. Ст. 58. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4761> (дата звернення 13.03.2025).

6. Кримінальний кодекс України. Закон України 5 квітня 2001 року № 2341-III. Ст. 5. Дата оновлення 01.22.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 07.04.2025).

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 року. № 3477-IV. Дата оновлення 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення 13.03.2025).

8. K. Pilkov. Reopening cases following judgments of the European Court of human rights: room for a European consensus? Access to Justice in Eastern Europe. 2022. P 7-31. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1669984063.pdf (дата звернення 13.03.2025).

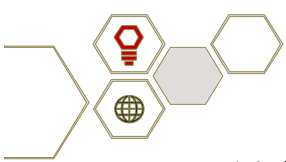
9. O.M. Arnardottir. Res Interpretata, Erga Omnes Effect and the Role of the Margin of Appreciation in Giving Domestic Effect to the Judgments of the European Court of Human Rights. The European Journal of International Law 2017 No 3. P 819-943. URL: <http://ejil.org/pdfs/28/3/2797.pdf> (дата звернення 13.03.2025).

10. S. Bernardi, Bruno Contrada's «younger brothers» before the Court of Cassation, Europa e sistema penale. URL: https://dpc-rivista-trimestrale.criminaljusticenetwork.eu/pdf/bernardi_2_17.pdf. (дата звернення 13.03.2025).

11. Case of Alakhverdian v. Ukraine No 12224/09 HUDOC. European Court of Human Rights. 16.12.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e26#Text (дата звернення 13.03.2025).

12. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 107/07 від 13 листопада 2019 року п. 88 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85869105> (дата звернення 13.03.2025).

13. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 13-69звo19 від 08 жовтня 2019 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84899389> (дата звернення 13.03.2025).

14. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 13-61зв019 від 27 вересня 2019 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84573778> (дата звернення 13.03.2025).

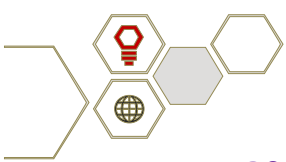
15. Case of Del Rio Prada v Spain No 42750/09 HUDOC. European Court of Human Rights. 21.10.2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-118409&filename=CASE%20OF%20DEL%20R%20C3%8DO%20PRADA%20v.%20SPAIN%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20legal%20summary%20by%20the%20C%20OE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.pdf&logEvent=False> (дата звернення 13.03.2025).

16. Criminal procedure code of italy, URL: <https://canestrinilex.com/assets/Uploads/pdf/cf70b10e21/Italian-Code-of-Criminal-Procedure-canestriniLex.pdf> (дата звернення 13.03.2025).

17. The Constitutional Court identifies the instrument to implement the European Court's rulings: a new case of revision for procedural defects, Diritto Penale Contemporaneo. URL: <https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/d/631-la-corte-costituzionale-individua-lo-strumento-per-dare-attuazione-alle-sentenze-della-corte-europe> (дата звернення 13.03.2025).

18. Constitutional Court, 7 April 2011, n. 113, Pres. De Siervo, Rel. (new case on the review of compliance with ECtHR), Diritto Penale Contemporaneo. URL: <https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/d/514-corte-cost-7-aprile-2011-n-113-pres-de-siervo-rel-frigo-un-nuovo-caso-di-revisione-per-la-conformaz> (дата звернення 13.03.2025).

19. Case of Scopjlla v Italy No 10249/03 HUDOC. European Court of Human Rights. 17.09.2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-126165&filename=CASE%20OF%20SCOPPOLA%20v.%20ITALY%20> (дата звернення 13.03.2025).

20. The United Sections ask the Constitutional Court to adapt our system to the principles established by the ECHR in the Scoppola judgment., Diritto Penale Contemporaneo. URL: <https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/d/1699-le-sezioni-unite-rimettono-alla-corte-costituzionale-l-adeguatezza-del-nostro-ordinamento-ai-princi> (дата звернення 13.03.2025).

21. Constitutional Court on the domestic consequences of the ECHR decision in the Scoppola case, Diritto Penale Contemporaneo. URL: <https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/d/2434-la-corte-costituzionale-sulle-ricadute-interne-della-sentenza-scoppola-della-corte-edu> (дата звернення 13.03.2025).

22. Case of Contrada v. Italy No 92/1997/876/1088 HUDOC. European Court of Human Rights. 24.08.1998. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58217%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58217%22]}) (дата звернення 13.03.2025).